

דרישת ארגוני הסביבה לעצירת ההליך לחלוקת רישיונות חדשים לחיפושי גז בים התיכון

אנו, הארגונים החתומים מטה, קוראים להקפיא לאלתר את ההליך התחרותי הרביעי לקבלת רישיונות לחיפושי גז ונפט, במסגרתו מבקש משרד האנרגיה לפתוח כ- 6,000 קמ"ר חדשים לחיפושי דלקי מאובנים בים התיכון. זאת, לכל הפחות עד אשר תוצג בפני הממשלה והציבור תשתית המידע המקצועית שעל בסיסה התקבלה ההחלטה, ועד אשר יתקיים הליך שיתוף ציבור ודיון ממשלתי רחב, מושכל ומבוסס נתונים, סביב השלכותיו האקלימיות, הסביבתיות, הכלכליות והביטחוניות של המהלך.

במהלך החודשים האחרונים, מאז הצהרת הכוונות בנושא, פנו ארגוני הסביבה למשרד האנרגיה, לרבות במסגרת בקשות חופש מידע, על מנת לקבל את המידע אודות התשתית המקצועית והעובדתית עליה התבססה ההחלטה לצאת להליך התחרותי. התשובה שהתקבלה מראה כי ההחלטה לצאת להליך חסרה מסד מדעי, כלכלי, סביבתי, בטחוני ואקלימי.

בנוסף, חרף בקשתם של ארגוני הסביבה להישמע בפני מועצת הנפט ולהציג מידע חיוני אודות היבטי סביבה ואקלים, המועצה אשר התכנסה בתאריך 29.11.22 והמליצה על היציאה להליך התחרותי, עשתה זאת מבלי להזמין את נציגי התנועה הסביבתית, ובלי לשמוע בעלי עניין אחרים מהציבור.

ההחלטה על הרחבת חיפושי הגז, על המשמעויות הציבוריות, הכלכליות, האקלימיות והאקולוגיות שלה, היא בעלת השלכות כבירות על כלל הציבור הישראלי בעתיד הנראה לעין, וזאת כשידוע כי צרכי המשק הישראלי כבר יותר ממובטחים מתגליות הגז הקיימות. למרות זאת, לא התקיים בנושא זה דיון בממשלה, לא התקיימה בחינה מעמיקה שלו על בסיס ניתוח מקצועי (סביבתי, אנרגטי, אקלימי וכלכלי), לא נערכה התייעצות מסודרת כולל דיון מול רשויות ממשלתיות רלוונטיות כמו משרדי האוצר והכלכלה, המשרד להגנת הסביבה ורשות הטבע והגנים, ולא התקיים הליך שיתוף ציבור. כפי שצוין על ידי המשרד להגנת הסביבה בעצמו, מדובר בדיון אסטרטגי אשר לא מוצה - לא ברמה הממשלתית ולא ברמה הציבורית.

להלן תמצית הטענות:

1. הרחבת משק הגז במסגרת ההליך התחרותי כרוכה בתוספת משמעותית של פליטות גזי חממה, ואינה עולה בקנה אחד עם מחויבות ישראל להפחתת פליטות במסגרת הסכמי האקלים.
2. הקצאת שטחים נרחבים עבור חיפושי גז נעשתה ללא שקילת ההשלכות האקולוגיות, ובהיעדר ראייה תכנונית כוללת המתיישבת עם מחויבות ישראל באמנת המגוון הביולוגי לשימור 30% מהשטח הימי.
3. המשך ההשקעה בהרחבת משק הגז מגיעה על חשבון ההשקעה הנדרשת במעבר ההדרגתי למשק המבוסס על אנרגיה מתחדשת בדומה למגמות העולמיות, ובכך מסכנת את החוסן האנרגטי של ישראל.

1. החרפת משבר האקלים, אי עמידה ביעדי הפחתת פליטות והערכות חסר של פליטות מתאן ממשק הגז

משבר האקלים הוא המשבר החרף ביותר איתו מתמודדת האנושות בעת הנוכחית. ישראל ממוקמת באחד האזורים הצפויים להיות מושפעים בצורה קיצונית משינוי האקלים, תוך פגיעה בחקלאות, בבריאות, סכנה לרכוש, וסיכון חמור לביטחון ולכלכלה. כל אלה מהווים סיכון אסטרטגי לאזרחי ישראל.

הגורם המרכזי למשבר האקלים הוא פליטות גזי חממה מעשה ידי אדם, שמקורן בשריפת דלקי מאובנים - נפט, גז ופחם, המשחררים גזי חממה בכמות שתורמת ל-75% מהתחממות כדור הארץ. העדויות המדעיות בעניין משבר האקלים הן חד משמעיות: כל עיכוב בפעולה גלובלית צפוי להביא להחמצת חלון ההזדמנויות המצטמצם, לטובת הבטחת עתיד בר קיימא של חיים על פני כדור הארץ.

נוכח משבר האקלים והסכנות שהוא מציב בפני האנושות, העולם כולו החל זה מכבר בתהליך גמילה מדלקים מאובנים. דו"ח סוכנות האנרגיה הבינלאומית (IEA) קבע כי על מנת לעמוד ביעדי איפוס פחמן 2050, יש להפסיק פיתוח והשקעה בחיפוש שדות נפט וגז חדשים בשנת 2021¹. מכאן עולה כי חיפוש אחר מאגרים חדשים צפוי להפריע ואף להכשיל את המאמץ העולמי לבלימת ההתחממות הגלובלית מתחת למעלה וחצי.

נזכיר כי ממשלת ישראל, יחד עם מדינות העולם, התחייבה במסגרת הסכמי האקלים, וכפי שעוגן בהחלטת ממשלה 171, להפחתת פליטות גזי חממה עד שנת 2030 ב-27% והפחתה עד שנת 2050 ב-85%, ביחס לכמות השנתית שנמדדה בשנת 2015². יתרה מכך, במסגרת ההסכמים הקואליציוניים לממשלה 37, הוסכם כי יעד הפחתת פליטות גזי החממה של ישראל לשנת 2030 יעמוד על 50%, ויעוגן בחוק אקלים (סעיף 69 בהסכמים הקואליציוניים). לצורך עמידה ביעדים אלו, נדרשת מדיניות של הפחתת פליטות עקבית לאורך השנים.

זאת ועוד, הגז הוא דלק מחצבי המורכב מגז החממה מתאן, גז עוצמתי פי 84 מפחמן דו חמצני (בטווח של 20 שנה), אשר אחראי על 25% מההתחממות הגלובלית (מתוך 1.1 מעלות צלזיוס). לפי עבודות שונות, המתאן צפוי להפוך בעשורים הקרובים לגז החממה העיקרי בהשפעתו על האקלים. זאת ועוד, עבודות מרחבי העולם מעידות על הערכות חסר בכל הנוגע לפליטות המתאן שמקורן בשרשרת ההפקה וההולכה של הגז, כך שפליטות המתאן המדווחות נמוכות בכ-70% ממספרן האמיתי³. גם בישראל המצב אינו שונה, וקיימים חילוקי דעות מקצועיים שטרם יושבו, בכל הנוגע להערכת פליטות המתאן ממשק הגז.

ההליך התחרותי הרביעי אינו עולה בקנה אחד עם מחויבות ישראל להפחתת פליטות, עם המגמות העולמיות, והוא יצא לדרך ללא מסגרת אסטרטגית כוללת או שקילת השפעתו על המעבר לכלכלה דלת פחמן.

¹ IEA (2021), Net Zero by 2050, IEA, Paris <https://www.iea.org/reports/net-zero-by-2050>, License: CC BY 4.0

² https://www.gov.il/he/departments/policies/dec171_2021

³ <https://www.iea.org/news/methane-emissions-from-the-energy-sector-are-70-higher-than-official-figures>

2. השלכות כלכליות מפיתוח משק הגז

נוכח המאמץ העולמי להפחתת התלות בדלקי מאובנים, עתידם הכלכלי של מאגרים עתידיים, לוט בערפל. הצפי העולמי הוא לירידה פוטנציאלית בביקוש העולמי, ולהחמרת הרגולציה והמיסוי על שוק דלקי המאובנים. בדצמבר 2022 הכריז האיחוד האירופי על כניסתו הצפויה לתוקף של מס פחמן בגבול, אשר ישית מס על תעשיות עתירות פחמן מסוימות, עם כניסתן כייבוא לאיחוד האירופי. עוד נאמר כי המס יחול בעתיד על עוד ועוד תעשיות עתירות פליטות. לא מן הנמנע כי תעשיית הגז תוכפף אף היא למס זה במהלך העשור הקרוב.

זאת ועוד, מהלכים רגולטוריים להפחתת פליטות והעדיפות הטכנולוגית, הכלכלית והסביבתית של אנרגיה מתחדשת, הביאו לכך שבאירופה וארה"ב כבר מתייחסים לתשתיות גז במידה רבה כ"נכסים תקועים" - נכסים שלא תהיה אפשרות להרוויח מהם או למכור אותם, ולכל הפחות לא ניתן יהיה להחזיר את ההשקעה בהם על פי התחשיבים הכלכליים המקוריים. דוגמה מוחשית לכך הן תחנות הכוח הפחמיות, שמדינת ישראל העריכה שיפעלו עד 2030-2040, אך הן נסגרות בפועל בשל היותן מזהמות ויקרות, מה שגורר עלייה בעלות החשמל הממוצעת והפסדים למדינה.

קיימות אינדיקציות רבות המצביעות על עיצומו של תהליך שיבוש טכנולוגי בשוק האנרגיה, במסגרתו טכנולוגיה השולטת ב- 80% מהשוק, קורסת תוך 10-15 שנים לשליטה בפחות מ-20% מהשוק. שוק דלקי המאובנים עובר קריסה מהירה, אל מול עלייה מטאורית של טכנולוגיות אנרגיות מתחדשות מודרניות, בעיקר אנרגיה פוטו-וולטאית, אנרגיית רוח וטכנולוגיות לאגירת אנרגיה⁴.

השקעה בפיתוח מאגרי גז חדשים כיום, שיגיעו לשלבי הפקה רק בעוד כעשור (סביב שנת 2033), עלולה להביא להפסדים כלכליים כבדים של המשקיעים - חברות פרטיות, קרנות הון, כולל ממשלות וכספי הציבור. לפיכך, על מדינת ישראל לשקול במשנה זהירות את ההשקעה בחיפוש ופיתוח שדות גז חדשים.

3. פגיעה בחוסן אנרגטי ושיקולי פגיעות

המלחמה בין רוסיה לאוקראינה, שהחלה בפברואר 2022, המחישה ביתר שאת את החשיבות של חוסן אנרגטי, ואת העובדה כי תשתיות דלקים הן מתקנים פגיעים, אשר עלולים להפוך בעת לחימה למוקדי תורפה, ואף לכלי נשק המשמש לשיתוק והשבתה של אזורים ואף מדינות. תקיפה רוסית של מאות אתרי חשמל ואנרגיה הביאו להשבתת 50% מרשת החשמל האוקראינית בין השנים 2022-2023.

רשת חשמל קונבנציונלית, המבוססת ברובה על דלקים, היא רשת ריכוזית, המתבססת על מספר מצומצם של מתקנים ותחנות כוח, דבר שהופך אותה לפגיעה במיוחד מפני תקיפות, אסונות טבע ותקלות נרחבות במערכת. מנגד, רשת חשמל מפוזרת, המבוססת על מאות ואף אלפי מתקני אנרגיה מתחדשת בשילוב עם אגירה, היא רשת חסינה בעשרות מונים מפני פגיעות מסוגים שונים.

⁴ Charles Teplin, Mark Dyson, Alex Engel, and Grant Glazer. The Growing Market for Clean Energy Portfolios: Economic Opportunities for a Shift from New Gas-Fired Generation to Clean Energy Across the United States Electricity Industry. Rocky Mountain Institute, 2019, <https://rmi.org/cep-reports>

כך למשל בישראל, אסדת הגז "תמר" הושבתה מספר פעמים בעת סבבי הלחימה עם עזה בעשור האחרון, עקב איום רקטות, כטב"מים ותקיפה ימית. במבצע שומר החומות במאי 2021, מיכל דלק של חברת תש"ן באשקלון נפגע מרקטה ובער במשך כיום, הביא לזיהום אוויר קשה ואבדן דלק רב.

נכון להיום, קרוב ל-70% מהחשמל בישראל מיוצר על ידי גז מחצבים, בנוסף לעשרות מפעלים ומתקנים נוספים המקבלים את מרבית האנרגיה מרשת הגז. בשני העשורים הקרובים, ישראל צפויה להסב את רוב רובם של כלי התחבורה שלה משימוש בדלקים נוזליים לשימוש בחשמל (רכבות, רכבים פרטיים, אוטובוסים, משאיות), כך שצפוי כי 70-80% מכל משק האנרגיה הישראלי ישען על גז טבעי תוך 10-15 שנים. המשמעות היא שבתוך למעלה מעשור, כל סקטור האנרגיה הישראלי, עשוי לקרוס כליל מ-3 פגיעות מדויקות בלבד של טילים, כטב"מים, סירות וכדומה, באסדות הגז של ישראל.

עם שימוש מחושב במאגרים הקיימים, לישראל יש די והותר גז על מנת לספק את צרכי המשק הישראלי. עם זאת, השאיפה של חברות הדלקים להרחיב את תפוקת הגז עבור ייצוא ולהגדיל את רווחיהן, מגיעה על חשבון צרכי המשק המקומי, ועלולה להביא לפי הערכות לכך שבשנת 2039 ישראל תהפוך לתלויה בייבוא גז⁵.

דוגמא לכך הוא אירוע שאירע בחול המועד סוכות 2022, כאשר בעקבות פעולות תחזוקה במאגר תמר, ובזמן שהייצוא ממאגר לווינת נמשך, נאלצה חברת החשמל לשרוף פחם כתוצאה ממחסור בגז. על כן, לא ייתכן כי החלטה בנושא הרחבת משק הגז לטובת ייצוא תגיע מבלי שיובטחו צרכי המשק המקומי, תוך מניעת מצב בו ישראל תידרש לייבא גז בעשורים הקרובים, דבר שייפגע באופן משמעותי בחוסן האנרגטי⁶.

על כן, הרחבת משק הגז לא רק שלא תשפר את החוסן האנרגטי של ישראל באופן משמעותי, אלא אף תפגע בו, עקב העמקת ההסתמכות על מספר מצומצם של מאגרי גז, מספר מצומצם של תשתיות חשמל פגיעות, וחוסר השקעה מספקת בחלופות עדיפות מבחינת חוסן אנרגטי כגון PV, אגירת אנרגיה, מיקרו-גריד ורשתות חכמות.

4. פגיעה במגוון הביולוגי ובערכי טבע ייחודיים בים התיכון

חיפושי גז ונפט פוגעים במגוון הביולוגי משלב הסקרים הסיסמיים המסכן יונקים, צבים, דגים וחסרי חוליות במים, דרך השלב המסוכן ביותר של קידוחי חיפוש, ועד לקידוחי ההפקה והתשתיות הנלוות אליהם. הפגיעה היא גם בשלב של פעילות שגרתית (זיהום רעש, זיהום אור, פליטת מזהמים והרס בית גידול) ובעיקר כסיכון באירוע דליפה.

כחלק ממסמכי הרקע שליוו את פרסום ההליך התחרותי, הוצג "סקר אסטרטגי סביבתי" שהתבצע בשנת 2016 והתעדכן בשנת 2021. הסקר התייחס לרובו המכריע של הים העמוק הישראלי כאל בית גידול אחיד ונטול ערכים.

אולם, במסגרת תהליך שריכזה החברה להגנת הטבע לביצוע מחקר אקולוגי שכלל למעלה מ-20 חוקרי אקדמיה, אופיינו עד כה למעלה מ-20 אזורים אקולוגיים שונים במים הכלכליים של ישראל, לרבות בתי גידול ייחודיים

⁵ מבוסס על הצלבה שביצע ארגון לובי 99, של נתוני תחזית הביקוש לגז (משרד האנרגיה) עם תחזית הפקת הגז כפי שמופיעה בדוחות הכספיים של חברות הגז.
⁶ <https://www.themarker.com/dynamo/2023-02-07/ty-article/premium/00000186-2d39-d488-a5bf-bf3dce290000>

בעלי חשיבות גבוהה לשימור. במים הכלכליים נמצאו אלמוגי עומק, מרבדי ספוגים, נביעות גז קרות ייחודיות, כרישים, צבי ים, יונקים ימיים, אזורי רבייה של דגים ועוד.

ניתוח ראשוני של האזורים המוצעים לחיפושי גז חדשים במסגרת המכרז, מראה שבכ-20% מאזור E קיימת חפיפה עם אזורים בהם נצפו מערכות אקולוגיות כימוסינתטיות של נביעות גז ייחודיות בהן שוכנים ערכי טבע מוגנים. אזור חיפוש זה מצוי כ-8 ק"מ בלבד מגבול שטחים שהוכרזו לאחרונה כשטחים מוגנים כחלק משמורת הטבע "גלישת פלמחים". לאור כיוון הזרימה, קיימת סכנה משמעותית לפגיעה מקידוח בשטח הרגיש במקרה של דליפה. באזור G חופף האזור המיועד לשיווק את כל השטח הידוע כיום כמאכלס חברה ייחודית של יצורים מקבוצת הפורמניפרה.

מדינות העולם, וביניהן ישראל, מחויבות ליעד שימור של 30% מן השטח הימי כפי שאומץ לאחרונה באמנת המגוון הביולוגי. הקצאה כה נרחבת של שטחי חיפוש לגז טבעי (כ-6,000 קמ"ר), ללא ראייה תכנונית כוללת וללא שקלול אזורים רגישים, אינה מתיישבת עם יעדים אלה.

כל האמור לעיל ממחיש באופן מובהק את מורכבות הנושא ואת העובדה שההשלכות האקולוגיות של קידום ההליך התחרותי לא נדונו ולא נשקלו כראוי.

5. היערכות מדינת ישראל להתמודדות עם אסונות נפט וגז בים

מדינת ישראל אינה ערוכה להתמודדות עם אירועי דליפות ואסונות סביבתיים הכרוכים בהפקת ושינוע דלקים בים. בעוד החלטת הממשלה בנושא התקבלה עוד ב-2008, טרם הונח חוק מחייב שיאפשר את מימוש תכנית הלאומית למוכנות ותגובה לאירועי זיהום ים בשמן (תלמ"ת). החוק דרוש להבטחת תקציב ותקנים, ועל מנת להטיל סמכויות וחובות בהכנת תכניות חירום מפעליות ומקומיות להתמודדות עם זיהום ים וחופים בדלק (הצטיידות, הכשרת כח אדם וכו'). נכון להיום קיים מחסור חמור בתקנים, בכוח אדם מיומן, נהלים, ציוד מתאים ועוד – להתמודדות עם אסון זיהום ים בשמן.

בנוסף, תחנת חירום להתמודדות עם אסון זיהום קיימת רק באילת. בחיפה ואשקלון אין תחנות חירום. כמו כן חסרים אמצעים וניסיון בזיהוי והתראה של כתמי דלק/נפט בלב ים.

את ההיערכות לאירועי זיהום אמורה לממן הקרן למניעת זיהום בשמן, מכספי אגרה שמשלמים מיכליות ומסופים ימיים המשנעים נפט ודלקים לישראל. עם זאת, הקרן מתרוקנת ואסדות הגז המפיקות גז וקונדנסט (דלק גולמי) לא משלמות את האגרה הזו בשל לקונה בתקנות הקרן.

הרחבת משק הגז בהיקפים המשוערים של BCM500-1000, צפויה להכפיל את הסיכון לאסון דליפה וזיהום. זאת ועוד, לצורך שינוע הגז תידרש הקמה של תשתיות נוספות בדמות מתקני הנזלה וצינורות, אשר מגדילים ביתר שאת את הסיכון למקרי חירום ואסונות.

6. תשתיות נלוות לטובת ייצוא ותרומתן לתוספת פליטות ופגיעה סביבתית

הרחבת משק הגז לטובת ייצוא כרוכה בהקמת תשתיות נלוות מזהמות במיוחד. אפשרות אחת לייצוא הגז היא על ידי תהליך הנזלה של הגז, באמצעות מתקן LNG צף בלב ים. מדובר בתשתית עצומה ומזהמת, המגדילה את הסיכון לזיהום ים בשמן. דו"ח ועדת אדירי שעסק בהרחבת משק הגז לטובת ייצוא העריך כי תהליך ההובלה, ההנזלה והאחסון של הגז כרוך בנידוף גז בהיקף של כ-10-20%.

אפשרות נוספת לשינוע הגז לאירופה היא באמצעות פרויקט ה"איסט-מד", צינור גז באורך 1900 ק"מ שיחבר בין מרבצי הגז במזרח הים התיכון, ממאגר לויתן השוכן כ-120 ק"מ מערבית לחיפה, לבין אירופה (דרך קפריסין, יוון ואיטליה). אם הקמתו תצא לפועל, יהווה הצינור ספק האנרגיה השני הכי מזהם באירופה, כשעמידה ביעדי האקלים של היבשת, ושל ישראל - תהפוך למעשה לבלתי אפשרית.⁷

לאור השיקולים שהוצגו לעיל, עולה כי ההחלטה על קידום ההליך התחרותי נעשה באופן בלתי שקוף, ובהתבסס על הליך מוטה ותשתית מידע חסרה ולקויה, וכל זאת ללא כל דחיפות בתקופת ממשלת מעבר – בניגוד לדין. על כן, היות והמכרז מצוי עדיין בשלבים מוקדמים, אנו, ארגוני הסביבה החתומים מטה, מבקשים כי לכל הפחות תוקפא התקדמות התהליך עד אשר ילובנו כלל הסוגיות וההשלכות הרלוונטיות, הוצגו במסגרת נייר עמדה זה.

החברה להגנת הטבע (ע"ר) | עמותת צלול | גרינפיס ישראל |

שומרי הבית | מגמה ירוקה | מחאת הנוער למען האקלים

⁷ https://www.greenpeace.org/static/planet4-italy-stateless/2023/03/e159cbc1-eastmed_pipeline_web.pdf